

Перші освітні заклади на Миколаївщині

Виходячи з того, що про історію перших освітянських закладів у Причорноморському регіоні неодноразово писали Є. С. Авербух, М. О. Багмет, О. В. Білюк, В. Д. Будак, Б. А. Бугаєнко, А. Ф. Галь, Г. М. Ге, О. В. Гриневич, Т. М. Губська, В. О. Жадько, Я. І. Журецький, А. Ф. Кисельов, Л. П. Клименко, О. Ф. Ковальова, В. Ф. Кондрашов, Ю. В. Котляр, Ю. С. Крючков, Н. О. Кухар-Онишко, М. Д. Лагута, Л. Л. Левченко, В. Р. Ліфанов, Ш. С. Людковський, В. В. Мельниченко, М. О. Мінц, Н. В. Міцкевич, О. С. Морозова, О. І. Наріжний, А. І. Олійник, І. С. Павлик, Г. Ф. Романовський, В. А. Скороходов, Л. В. Старовойт, В. І. Стрельський, О. П. Тригуб, П. М. Тригуб, О. П. Хаєцький, Л. М. Цимбал, В. П. Чистов, В. С. Шепанін, Н. В. Шевченко, М. М. Шитюк, В. П. Шкварець, В. В. Щукін, Т. П. Ярчук та багато інших дослідників, то в даній книзі ми лише назвемо первородні освітянські осередки та детальніше зупинимося на історії Портової ремісничої школи, як своєрідного унікального витoku сучасного Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Так як з періоду заснування Миколаєва (1789) всі напрями міського життя і, зокрема, освіти були підпорядковані тільки інтересам Чорноморського флоту, то не випадково першим навчальним закладом стало відкриття в 1793 р. спеціалізованого артилерійського училища, в 1794 р. – Морського кадетського корпусу, який у 1796 р. було реорганізовано у штурманське училище, а пізніше у 1826 р. перетворено в Чорноморську штурманську роту.

Усього в перші роки існування Миколаєва діяло 7 морських навчальних закладів, серед яких були школа юнг, навчальний флотський екіпаж і навіть морське училище для дівчат. Ось чому більше 35 років у місті не існувало жодного цивільного навчального закладу.

Лише в 1825 р. була відкрита народна школа, а в 1827 р. однорічна приходська школа, яка 1833 р. була перетворена в повітове училище, а пізніше в прогімназію. До речі, саме в цей час почали відкриватися подібні світські навчальні заклади у Вознесенську, Очакові, Новому Бугу, Новій Одесі, Вітовці, Калинівці, Кашперовці, Казанці, Полтавці, Єланці, Снігурівці, Доманівці й інших населених пунктах.

Значним поштовхом для розвитку нових суспільних відносин, необхідності збільшення кількості вільної робочої сили і освіченості кадрів стала відміна в 1861 р. кріпосного права та здійснення в другій половині XIX ст. земської, судової, військової, а потім і освітянської реформ. Це й позначилось на розширенні мережі різнопланових шкіл. Якщо в 1871 р. у Миколаєві нараховувалося 26 шкіл, то в 1876 р. було 35, а в 1880 р. – 51. Не випадково в історичних джерелах зазначається, що до початку XX ст. у Миколаєві нараховувалося уже більше 100 навчальних закладів. Як зазначає відомий український дослідник В. О. Жадько, за чисельністю студентів і учнів тодішній Миколаїв переважав навіть Київ.

Щоправда, значна кількість дітей шкільного віку з багатьох причин не мала можливостей здобувати освіту. Та й офіційні дані свідчать про те, що лише близько 50 % населення вміло читати й писати.

До тогочасної миколаївської освітянської мережі відносилися недільні школи грамотності, школи, які діяли в притулках благодійних товариств, початкові та вищі чотирикласні повітові училища, також цілий ряд церковно-приходських парафіяльних шкіл при соборах та церквах. Крім того, в місті діти католиків здобували освіту в школах Римсько-Католицького товариства, а євреї навчалися в спеціалізованих національних училищах. У Миколаєві діяв також південнослов'янський пансіон для дітей вихідців із Балкан. Після освітянських реформ 1864 р. почали відкриватися повні (семикласні) і неповні (чотирихкласні) прогімназії, а також класичні і реальні гімназії, випускники яких, як правило, вступали до університетів.

Пальма першості у Миколаєві відводилася навчанню в чоловічій гімназії, яка після відвідування її імператором Олександром Миколайовичем одержала назва «Олександрівська». З її здобутками не один раз персонально ознайомилися тодішні міністри народної освіти, відомі державні діячі, вчені, письменники, артисти і т. д. До речі, це приміщення збереглося до нашого часу, зараз у ньому розміщується Миколаївський будівельний коледж. Дівчатам престижно було навчатися у Першій Маріїнській жіночій гімназії, названої на честь імператриці Марії Федорівни. Нині у цьому приміщенні діє Перша українська гімназія ім. М. Аркаса.

До престижних середніх освітніх закладів відносились Олександрівське реальне училище, технічне училище залізничного шляху, механіко-технічне училище, комерційне училище імені статс-секретаря С. Ю. Вітте, назване на честь міністра фінансів, який сприяв його відкриттю і подальшій успішній діяльності.

У Миколаєві також функціонувало декілька фельдшерсько-акушерських шкіл, річні медичні курси. Не залишалася поза увагою керівництва та громадськості міста й діяльність музичних шкіл. Що стосується розвитку професійно-технічної освіти, то в регіоні були відкриті ряд ремісничих курсів при Новобузькій, Ново-Павлівській, Мар'янівській та інших земських школах. Серед сільських шкіл, які діяли на Миколаївщині, вирізнялися школи вівчарів, молочного господарства, мукомелів і т. д.

У самому ж Миколаєві успішно діяло єврейське приватне жіноче професійне училище, де крім ремесла, здобували знання з мов та літератури, чистописання, малювання та інших предметів.

Але найбільшою результативністю відрізнялася системна підготовка кадрів у Миколаївській чотирирічній портовій ремісничій школі, яка була відкрита Морським Міністерством у 1862 р. шляхом реформування штурманської роти і 2-го навчального екіпажу. Спочатку новостворена реміснича школа розташовувалася в колишніх флотських казармах, а потім була переведена в казенне двоповерхове приміщення на розі вулиць Садової і Нікольської.

Навчання дітей представників різних станів у портовій школі здійснювалося за державні кошти з умовою подальшого шестирічного відпрацювання з отриманням відповідної зарплати в адміралтействі, казенних майстернях, морських портах чи під час проходження військової служби.

Попечителем школи, згідно з Положенням, а пізніше Статуту, узгодженого з імператором, виступав командир Чорноморського флоту, а головою педагогічної ради обирався командир Миколаївського порту. Директором школи міг бути, як правило, відставний морський офіцер, якому устанавлювалася посада полковника, пізніше – генерал-адмірала. Першим директором портової ремісничої школи було призначено О. К. Христофорова, а після нього – барона Таубе. Відкрита портова школа розпочала підготовку спеціалістів не тільки робітничої професії, а й інженерних кадрів для миколаївського Адміралтейства, комерційного порту, комерційної біржі, каботажного флоту всього Чорноморського регіону.

Документальні архівні матеріали підтверджують високу якість проведення занять у портовій школі та успішне закріплення теорії на практиці. Завжди на належному рівні організовувалися й випуски фахівців. До речі, у формуванні випускових комісій активну участь брав Миколаївський міський голова. Він зазвичай так письмово звертався до передбачуваних членів комісії із числа авторитетних миколаївців: «...Имею честь покорнейше просить Вас, Милостивый Государь, не отказать в принятии участия в качестве члена испытательной комиссии...». Пов'язуючи ці історичні факти із сьогоденням, зазначимо, що нині в ЧДУ ім. Петра Могили теж традиційно Державні екзаменаційні комісії очолюють міський голова та його заступники, а також голови облдержадміністрації і їх заступники.

Ініціатором відкриття портової школи був тодішній головний командир Миколаївського порту і військовий губернатор міста, адмірал Богдан (Готліб) Олександрович фон Глазенап. Варто нагадати, що Миколаїв тоді перебував у скрутному стані. Саме закінчилась невдала для Росії Кримська війна (1853-1856), за умовами якої заборонялося тримати на Чорному морі військовий флот, а у Миколаєві військово-морську базу та здійснювати суднобудування. Глазенап з метою подолання тогочасної економічної та фінансової кризи зробив ставку на розвиток Миколаївського порту шляхом перетворення його у важливий міжнародний торговий центр. За дуже короткий проміжок часу вдалося відродити Миколаїв. Більше того, це невелике військово-морське містечко стало економічним і духовним центром Чорноморського регіону. За твердженням директора Миколаївського державного архіву Л. Л. Левченко, Миколаївський порт, незважаючи на всі труднощі, за обсягом торгівлі із закордоном посів третє місце після Петербурга і Одеси, а за експортом зерна – перше в Російській імперії.

Портова реміснична школа проіснувала до 1913 р. Після закриття в 1911 р. Адміралтейства розпочата історія заводу «Руссуд». На його базі в 1920 р. було відкрито ФЗУ. Спочатку навчальні класи і майстерні розташувалися в заводських цехах, а згодом були збудовані окремі приміщення на нинішній вулиці Акіма. Пізніше тут почало діяти ремісниче училище № 2. У роки Великої Вітчизняної війни училище було евакуйоване та повернулося в 1944 р. до Миколаєва із новою назвою ТУ-1 та ПТУ № 19. Змінювалися керівники, педагоги й учні. Останнім директором став випускник цього ж училища, який отримав вищу педагогічну освіту І. І. Пацерук. Саме він в часи незалежної України і забезпечив цивілізовану передачу уже всього майна, приміщень і кадрового складу училища до Миколаївської філії Національного університету «Києво-Могилянська академія». Виходить, що витоки ЧДУ імені Петра Могили справді розпочинаються з моменту видачі керуючим Морським Міністерством генерал-майором М. Крабе наказу № 101 від 6.07.1862 р., в якому зазначається, що згідно з Імператорським розпорядженням у м. Миколаєві створюється спеціалізована Портова реміснична школа, яка стала єдиним в Україні навчальним закладом широкого індустріального профілю.

Николаевъ. Николаевская Маринская гимназія.
Nicolaiëff. Le Gymnase Marinsky.

Николаевъ. Вторая Женская Гимназія.

Николаевъ. № 28.
Здание Международного Банка.

Комерційне училище ім. С. Ю. Вітте